

A felsőoktatási továbbtanulás demográfiai vonatkozásai

Jelen tanulmányunkban arra a kérdésre keressük a választ, hogyan alakul a felsőoktatási intézményekbe jelentkezők bázis népességét adó érettségizettek száma, aránya az elmúlt években és várhatóan a közeljövőben. Ehhez először az általános demográfiai tendenciákat tekintjük át. Ezt követően a közoktatásban résztvevő 7–19 éves korosztály létszámának alakulását vizsgáljuk. Részletesebben a középfokú képzésben tanuló 15–19 évesekre fordítunk nagyobb figyelmet. A hazai helyzetelemzés után rövid nemzetközi kitekintéssel nézzük meg Magyarország elhelyezkedését az Európai Unió tagállamai sorában. Magyarországon a legutolsó népszámlálás 2001-ben zajlott, ezért középtávon visszatekintő demográfiai elemzéshez a 2001. január 1-jével kezdődő idősor használata a legmegalapozottabb. A 2010. január 1-jére vonatkozó adatok minden esetben előzetesek.

Általános tendenciák

A hazai lakosság számában 1981 óta folyamatos csökkenés mutatkozik. Magyarország népessége 2001. január 1-jén 10 millió 200 ezer fő volt. Ez a szám 2010. január 1-jére előzetes adatok szerint 10 millió 13 ezerre fogyott. Népességünk előre láthatóan még ebben az évben 10 millió fő alá esik.

A 15 éves és idősebb népességén belül a házások aránya utoljára 2004-ben érte el a 50%-ot. Tavaly 37 ezer esküvőt tartottak, ez 7 ezerrel kevesebb, mint az évtized elején, ezzel párhuzamosan emelkedik az élettársi kapcsolatok aránya. Folyamatos csökkenést mutat a házasságon belül történő születések száma is.

Az élveszületések száma az egész évtized folyamán egyszer sem érte el a százezres küszöböt. Ezer lakosra 9,3–9,9 élveszületés jutott. Ez az érték 2003-ban volt a legalacsonyabb, 2006-ban a legmagasabb, ekkor 129 újszülött hiányzott a bűvös 100 ezerhez.

A halálozások száma rendre 30–40 ezerrel meghaladja a születések számát. 136 ezerrel 2003-ban volt a legmagasabb a vizsgált időszakban, azóta, ha hullámzásokkal is, de csökkenő tendenciát tapasztalhatunk. A csecsemőhalandóság száma és aránya szintén csökkenő tendenciát mutat az elmúlt 10 év során.

A természetes fogyás mértéke (élveszületések száma mínusz halálozások száma) az elmúlt 10 év alatt több, mint 318 ezer fő. Évente 30 ezret meghaladó mértékben fogy természetes úton a népesség (2003-ban 41 ezer fővel), de a nemzetközi vándorlás pozitív egyenlege mérsékelte a csökkenés hatását, így 318 ezer helyett 187 ezerrel apadt ténylegesen a lakosság száma a vizsgált időszak során.

A nemzetközi vándorlás a 10 év folyamán mindvégig pozitív egyenleget mutat, az Európai Unióhoz való 2004. évi csatlakozásunkat követően hullámzó mértékben, évi 10–25 ezer fővel. 2001-ben a Magyarországon tartózkodó külföldiek száma 110 ezer fő (közülük 93 ezer fő Európából), ez az érték

2010-ben előzetes adatok szerint 194 ezer. (Az Unióból érkezők esetében 2004 óta nem szerepel a kérdések között a legmagasabb iskolai végzettség, ezért a továbbtanulási esélyek elemzésénél legfeljebb a korukból indulhatunk ki). Az évi 1–2 ezreléknyi vándorlási pozitívum nagyobb részét a munkaképes korúak teszik ki, ami a középiskolás korúak arányának változására nincs jelentős hatással.

A természetes fogyás, nemzetközi vándorlás mellett a korstruktúrát befolyásolja a születéskor várható élettartam emelkedése is. Ez az évtized elején a férfiaknál 67,1, a nőknél 75,6 év volt. 2008-ra ezek az értékek 2,7 illetve 2,3 évvel emelkedtek. Nyolc évnyi a különbség a két nem között. Az átlagos életkor ezalatt az időszak alatt a két nemnél együttesen 38,8 évről két évnnyit növekedett.

1. táblázat: Népmozgalmi mutatószámok (Forrás: KSH)

Év	Népesség január 1-jén (ezer fő)	Házasság- kötések	Élveszüle- tések	Halálozások	Természetes szaporodás, fogyás (-)	Házasság- kötés	Élveszü- letés	Halálozás	Természetes szaporodás, fogyás (-)
2001	10 200	43 583	97 047	132 183	-35 136	4,3	9,5	13,0	-3,4
2002	10 175	46 008	96 804	132 833	-36 029	4,5	9,5	13,1	-3,5
2003	10 142	45 398	94 647	135 823	-41 176	4,5	9,3	13,4	-4,1
2004	10 117	43 791	95 137	132 492	-37 355	4,3	9,4	13,1	-3,7
2005	10 098	44 234	97 496	135 732	-38 236	4,4	9,7	13,5	-3,8
2006	10 077	44 528	99 871	131 603	-31 732	4,4	9,9	13,1	-3,2
2007	10 066	40 842	97 613	132 938	-35 325	4,1	9,7	13,2	-3,5
2008	10 045	40 105	99 149	130 027	-30 878	4,0	9,9	13,0	-3,1
2009	10 031	36 750	96 450	130 350	-33 900	3,7	9,6	13,0	-3,4
2010	10 013								

Magyarország népességének korösszetétele

Közismert tény, hogy Európa népessége öregszik, nincs ez másképp hazánkban sem. Az évek óta alacsony születésszám – a várható élettartam emelkedése mellett – az idősek arányának emelkedését eredményezi a fiatalokkal szemben. A főbb korcsoportok egymáshoz való viszonyának az alakulását leginkább az eltartottsági rátákkal és az öregedési index-szel szokás bemutatni. A 0–14 éves korcsoport aránya a középső (15–64 éves) korosztályhoz viszonyítva vagyis a gyermek eltartottsági ráta 2001-ben 24,3%, ami azt jelenti, hogy száz keresőképes korú felnőttre 24 gyermek jut. Míg 2001-ben még minden negyedik eltartóképes korú felnőtt lakosra jutott egy gyermek, addig 2010-re már majdnem csak minden ötödikre jutott egy. A 64 év feletti korosztály aránya nőtt, növelve az eltartási terhet, 22%-ról 24%-ra, azaz minden 100 fő aktív korúra 24 idős ember jut.

Az öregedési index azt mutatja meg, hogy milyen az idősek aránya a fiatalokéhoz viszonyítva. Ez a mutató érzékelteti legerősebben a társadalom előregedését. Míg 2001-ben minden száz 15 év alatti gyermekre 91 idős állampolgár jutott, addig mára ez a szám 113-ra emelkedett. Először 2005-ben haladta meg a 65 éves és annál idősebb népességszám a 15 év alattiakét. A várható élettartam emelkedése önmagában örvendetes tény. Viszont mára a korosztályi arányok eltolódásából adódóan az alacsony létszámú gyermekkorú populáció, felnővén, komoly kihívással szembesül az előregedő, eltartandó népesség arányának növekedése miatt.

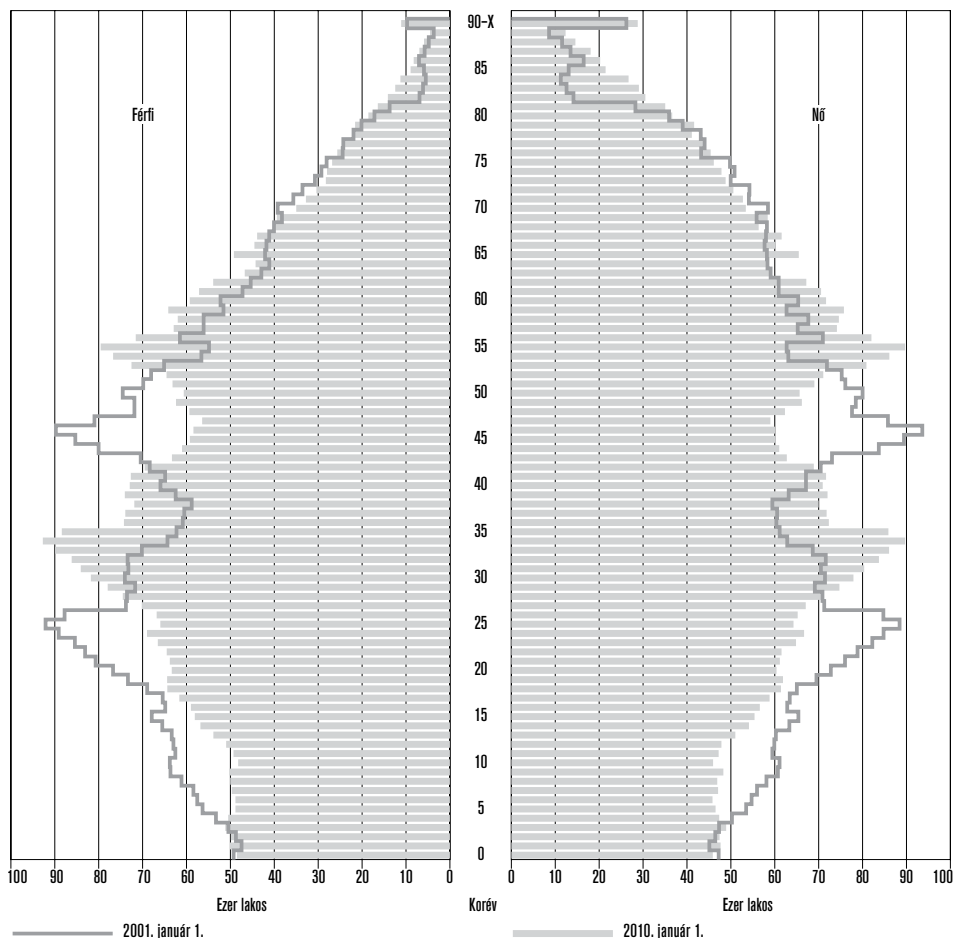
A népesség öregedésével párhuzamosan növekszik a nők aránya a népességben belül. Jelenleg ezer férfira 1016 nő jut. 10 évvel korábban ez a mutató 1013 volt. Ennek oka, hogy az idősebb generációk

számaránya emelkedik, s körükben a várható élettartam különbsége miatt többen vannak a nők. 44 éves korig az erősebb nem képviselői vannak számbeli fölényben, a 45-ödik évnél ez megfordul, innentől számíthatunk nőtöbbletre.

A következő ábrán egy korfa látható, melyben egymásra vetítettük a 2001. és a 2010. évi január 1-jei népességet nemek és korévek szerint. Jól látható a 25 év alatti létszám jelentős elmaradása a 10 évvel korábbitól, valamint a fiatal népesség létszám szerinti alulmaradása az idős népességtől. Az 5–9 évesek „hiánya” is szembetűnik – a 2010-es korfán –, pedig ők lesznek az elemzésünk szempontjából legfontosabb 15–19 éves korosztály tagjai 10 év múlva. Látható, hogy 13 éves korig évenként nem érik el a 100 ezres létszámot. Még két évig tudják a 100 ezres korosztályokból feltölteni a szakközépiskolákat, gimnáziumokat.

Mint alább, a korfán is látszik, ez egy elkeskenyedő törzsű fa, azaz a 0–12 éves korosztály sehol nem lépi át az 50-50 ezres vonalat. Először a 13 év felettek lépik át a 100 ezres létszámot. 27 év alatt csak a 0–4 év közöttiek töltik ki azt a „keretet”, amit a 2001-es népesség rajzolt körül. Ők 15 év múlva lesznek 15–19 évesek.

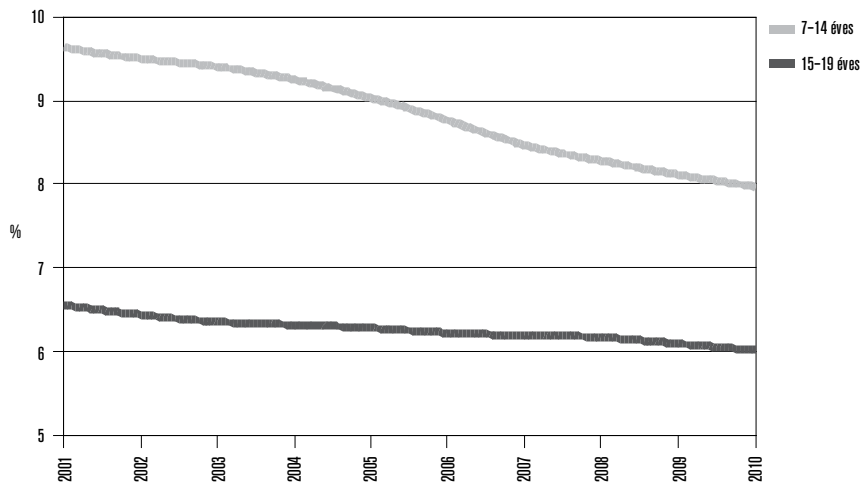
1. ábra: A népesség száma kor és életkor szerint (Forrás: KSH)

Tárgyalásunkban elérkeztünk a két tanulói korosztály elemzéséhez.

A közoktatásban tanulók számához a 7–14, illetve a 15–19 éves korosztály számbeli és aránybeli alakulását kell nyomon követnünk. 2001. január 1-jén a 7–14 évesek (általános iskolás korúak) létszáma 982 ezer, míg a 15–19 évesek (középiskolás korosztály) száma 668 ezer volt. 2010. év elején ugyanezek a számok 798 ezer, illetve 602 ezer fő. Az elmúlt tíz év során az alapfokú oktatásban résztvevő nyolc évfolyamnál 184 ezer fős csökkenés, míg a középfokú képzés öt évfolyamnyi korcsoportjában 66 ezer főnyi esés mutatkozott. A 7–14 évesek aránya 81%-ra apadt, míg a felsőbb évfolyamosok létszáma 10%-os csökkenést mutat az évezred kezdete óta. Az általános iskolás korosztályból a 9, 11 évesek aránya csökkent a legerősebben, a 10 évesek aránya, az évszázad első tizedében egy negyedével lett kevesebb. Ez mintegy 31 ezer főnyi fogyatkozást jelent, 125 ezerről 94 ezerre. A 7–14 évesek aránya a népességen belül 2001-ben 9,6%-ot tett ki, 2010-re ez az arány nem érte el a 8%-ot. A középiskolás korúak közül számukat és arányukat tekintve is a 18 évesek fogytak legkevésbé a 10 év során. 134-ről 126 ezerre, ami 6,5%-ot jelent. A 19 évesek számában bekövetkezett fogyás mértéke ennek a kétszerese volt.

2. ábra: A 7–14 és a 15–19 évesek aránya a népességen belül (Forrás: KSH)

A 7–19 éves korcsoport létszámának alakulásában meghatározó az élveszületések számában jelentkező drasztikus csökkenés. Az élveszületések száma 1991-től 1999-ig egyenletes csökkenést mutat, majd hullámzásokkal ugyan, de 2009-ig enyhe emelkedés tapasztalható. A Ratkó Anna nevével fémjelzett ún. „Ratkó-korszak”-ban az 50-es évek első feléig megugrott és 200 ezer fölé emelkedett születésszám csökkenő hozadékát tapasztalhatjuk. Az 1970-es évek második felében a 20–25 éves korokban szülő nők hirtelen megemelkedő aránya és megváltozott gyermekvállalási magatartásuk – a drasztikusan csökkenő születési tendencia mellett is – egy rövid időre meg tudta állítani a később tovább romló folyamatot. Zömében ezeknek az anyáknak lányai kerültek szülőképes korba az évtized elejére. A nagyobb szülőképes korú kohorsz még 100 ezrest megközelítő születésszámot ért el 2006 és 2008 folyamán.

Az 1990-ben születettek tavaly lettek 19 évesek. 126 ezernyi élveszületésből 2009. január 1-jén 123 ezer fős ez a korosztály. Legutoljára 1997-ben haladta meg az élveszületések száma a 100 ezret, ők most 13 évesek. Két év múlva várhatóan az utolsó 100 ezres létszámból kerülnek ki a középfokú

képzésbe lépők. Még 2 évig minden középfokú évfolyam korosztályi létszáma meghaladja a 100 ezret. A korosztály 1994 óta tartó létszámcsökkenése azonban a következő években várhatóan további csökkenést okoz a középiskolások kiinduló számában. Jelenleg a 18–19 évesek korévenként meghaladják a 125 ezer főt. Ők adják a nappalin érettségizők fő bázisát. A tíz év múlva 15–19 évesé váló korcsoportot a 2000–2004 között születettek, tehát a most 5–9 évesek teszik ki. Ez a kiinduló bázis, számuk korévenként 95 és 97,5 ezer fő közötti. Tehát a 10 év múlva középiskolába járók zömét jelentő korcsoport korévenként nem fogja elérni a 100 ezret, azaz az öt évfolyamnyi létszám nem fogja elérni az 500 ezer főt. Ez a mai 600 ezres korcsoportra vetítve elérheti az egyhatodnyi létszámvesztést. Mindezt továbbgondolva azt feltételezhetjük, hogy a 18–19 éves korosztály, akik az érettségizők alapnépességét adják, együtt nem fogják elérni a 200 ezret, ami a mai létszámukhoz képest több mint 50 ezer fős csökkenést jelent.

2. táblázat: Az élveszületések száma és aránya 2000–2009 között (Forrás: KSH)

Év	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Az élveszületések száma (fő)	97 597	97 047	96 804	94 647	95 137	97 496	99 871	97 613	99 149	96 450
Az élveszületések aránya ezer lakosra	9,6	9,5	9,5	9,3	9,4	9,7	9,9	9,7	9,9	9,6

Hogyan alakul a tanulók számával párhuzamosan a 15–19 éves bázis korcsoport? Természetesen a később érettségiző szerzők, illetve az esti tanulmányok során azt letevők egy része is becsatlakozik a továbbtanulók táborába, de kutatásunkban alapvetően a jellemző populációra kívánunk fókuszálni. (A tanulói létszám korosztályi létszámhoz való arány vizsgálatokor év eleji népességszámot használtunk.)

2001. január 1-jén a vizsgált korosztály létszáma 668 ezer fő volt, s ez a szám folyamatos csökkenés mellett 57 ezer fővel, közel 9%-kal lett kevesebb 2009-re. 2010. január 1-jén az idei tanévre pedig alig haladta meg létszámuk a 600 ezret. A 15–19 éves korosztály 63%-át tették ki a középiskolás (szakközépiskola + gimnázium) tanulók az évtized elején, míg ez az arány egyenes emelkedés mellett, 2009-re elérte a 72%-ot. A 15–19 évesek a népességnek 6,4%-át tették ki az évezred elején, mostanra arányuk 6%-ra esett. Az össznépességben belül a fiatalok részaránya erősebb csökkenést mutat, mint a teljes népesség fogyási üteme, ami 2% volt tíz év alatt. Az ötévnyi korcsoportból az egyes korévek képviselői közül 2001 óta a 15 és a 19 évesek száma fogyott 14%-kal. A 16, 18 éveseké 8 év alatt 6%-nyit apadt, míg a 17 éves korosztályi létszám csökkent a legkisebb mértékben (3%).

Az élveszületések számában mutatkozó csökkenő tendencia folyamánként ez a mutató érték 1994-re 116 ezerre apadt. Ez a születési kohorsz adja a tavalyi 15 évesek kiinduló létszámát. A negatív trend eredménye a ma is tapasztalható fogyatkozó ifjúsági létszám.

A korosztályok nagyságának tárgyalásával egyidejűleg nem mehetünk el figyelem nélkül a nemek aránya mellett. Magyarországon jelenleg ezer férfira 1106 nő jut, ez az arány 2001-ben 1103 volt. Közismert tény, hogy nagyobb arányban jönnek fiúk a világra. 52 fiúgyermekre 48 leány jut. Az összes lakosság viszonylatában azonban ez megfordul: 47% a férfiak, 53% a nők aránya. 44 éves korig a férfiak vannak számbeli fölényben, 45 évnél fordul a trend, innentől számíthatunk nőbőbbletre. A fentiekből következik, hogy a közoktatásban résztvevő 7–19 éves korosztályban fiútöbblet jelentkezik. Ennek tükrében vizsgáljuk meg, hogy mit tapasztalunk a tanulói létszám, illetve az érettségizők arányában!

A tanulók létszámában az alapfokú képzésben nagyarányú eltolódás nem mutatható ki egyik nem javára sem (csak amennyi a korosztályi összetételből adódik), hiszen általános iskolába a 7–14 éves korosztály 97–98%-a jár. A 15–19 éves korosztály még 2%-os fiú többlet mellett a középiskolába

járó tanulók között már szignifikáns eltérést találunk a lányok javára. A 2009-ben érettségizők 90 ezres létszámából 50 ezer a nő, ami valamivel több, mint 55%-ot jelent. A felnőtt oktatásban érettségi vizsgát tevők között arányuk még magasabb, közel 60%. A nappali tagozaton összesen érettségiző 78 ezer főből 42 ezer a lány, ez 54%-os aránynak felel meg. Közülük 18 évesen érettségi tevők 25 ezres létszámából 57% (14 ezer) a lány, a 19 évesek létszámához viszonyítva ez az arány már csak 53%. A tanulók között a leánytöbbséget az elmúlt évtized során csökkenő mértékű mutat.

A korosztály arányához viszonyítva a tanulók számának alakulása

A tankötelezettség időtartamának emelkedése – 16-ról 18 éves korra – érezteti hatását. Az ifjúság közel kétharmada érettségit adó nappali képzést választ. *Nappali tagozaton* tanult a 2000/2001-es tanévben 418 ezer, az évtized végén pedig 443 ezer középiskolás. Ebből az évtized elején 328 ezer diák 15–19 éves, és 354 ezer ugyanennek a korcsoportnak a száma az évtized végén. 2001-ben a 15–19 éves korosztály 50%-a folytatott érettségit nyújtó nappali középiskolai tanulmányokat, míg 2009-ben a fogyatkozó korosztályi létszám mellett emelkedő számú középiskolás, a korcsoport 59%-a látogatta ezt a tagozatot.

Szakközépiskolában tanulók

2001-ben nappali tagozaton 238 ezer diák tanult szakközépiskolában. Közülük 192 ezer 15–19 éves, a korosztály 30%-a. 9. évfolyamon 50 ezren tanulnak, 50%-uk 15 éves. A korosztály 35%-a vesz részt szakközépiskolai nappali oktatásban. A 2009. évben a 9-esek között a 15 évesek létszáma 27 ezer főre nőtt, miközben az évfolyami létszám 50 ezerről 46 ezerre csökkent. Tizenöt évesen szakközépiskolába járt az adott korév 113 ezer fiatalja közül 35,2%, a tizenhat éveseknek szintén ekkora százaléka. A 17–18 évesek közül minden harmadik, a 127 ezer 19 éves közül közel minden negyedik diák részesítette előnyben ezt a képzési formát. A felnőtt oktatásban a húsz éveseknél éri el a maximumát a tanulói létszám, ők 3 ezren vannak, 2,5%-a a korosztályuknak. Ezt követően egy-egy korévben 27 éves korig 1-2 ezret találunk, majd létszámuk a korévenkénti ezret sem éri el.

Gimnáziumban tanulók

2001-ben nappali tagozaton 9. évfolyamra 21 ezer 15 éves tanuló jár, a korosztály 16,1%-a tanul ilyen típusú középiskolában. A 2009. évre számuk 26 ezer főre emelkedett, így az adott koréven belül arányuk 22,9%-ot tett ki. Ezalatt az évfolyami létszám 42 ezerről 41 ezerre csökkent. A 2009-es tanévben a 15–17 évesek közel egyharmada járt gimnáziumba, a 126 ezernyi 18 éves közül minden negyedik, míg a 19 évesek közül csupán megközelítőleg 6%. A 18–23 év közöttiek a felnőttoktatásban korévenként 1500 és 3500 fő közötti létszámmal vannak jelen, ami az adott korévesek számának 1–3%-a. Az e feletti koréveket megközelítően ezer-ezer fő képviseli a 40-es éveikig.

A középiskolás diákok között az elmúlt évtizedben a nappali tagozat preferálása erősödött.

3. táblázat: Középiskolás tanulók a 15–19 éves korosztály arányában, 2000/2001–2008/2009-es tanévben
(Forrás:KSH)

Tanév	Gimnáziumi tanulók		Szakközépiskolai tanulók		Középiskolások összesen	
	ebből: nappalin		ebből: nappalin		ebből: nappalin	
	a 15–19 éves korosztály arányában					
2000/2001	32,9	27,2	44,9	36,5	77,8	63,8
2001/2002	34,7	28,3	45,4	37,0	80,1	65,3
2002/2003	36,3	29,2	44,9	37,5	81,2	66,7
2003/2004	37,7	30,0	46,1	39,0	83,8	69,1
2004/2005	38,1	30,8	46,3	39,1	84,3	69,9
2005/2006	39,1	31,6	46,1	39,1	85,2	70,7
2006/2007	39,7	32,3	46,5	39,2	86,2	71,5
2007/2008	39,8	32,7	46,1	39,6	85,9	72,3
2008/2009	40,3	33,8	45,0	39,3	85,3	73,1

Az érettségizők számának alakulása

Hazánkban a felsőoktatási rendszer az elmúlt 10 évben jelentős átalakuláson ment keresztül. A legtöbb intézményben és szakon a felsőfokú továbbtanulásnak ma már nem feltétele a felvételi vizsga, elegendő a követelményeknek megfelelő szintű és eredményű érettségi letétele. A főiskolákra, egyetemekre jelentkezők számának alakulásának elemzéséhez az érettségít sikeresen abszolválók számát vesszük alapul. A középiskolai tanulók létszámának áttekintése után, az érettségít szerzők számát, arányát vizsgáljuk.

Az érettségít tevők száma a különböző tagozatokon összesen 93 ezer főnél érte el a maximumát, 2004-ben. Az ezt megelőző években az érettségizők nagyobb százalékát tették ki a szakközépiskolások, de 2004-től a gimnáziumban levizsgázók aránya minden évben magasabb volt. A nappalin érettségi bizonyítványt szerzők 2001-ben 70 ezren voltak, ez a szám 2007-ben tetőzött 78 ezer főnél, ezt követően csökkenés tapasztalható 2008-ban (68 ezer), majd 2009-re újra elérte a 78 ezres létszámot. A 2008. évi csökkenés, illetve a következő évi növekedő létszám a 2004-ben o. évfolyamot választók nagy arányával magyarázható. Ők egy évvel később vettek részt az érettségi küzdelmeiben.

A nappalin érettségít tevők között a nem magyar állampolgárok összesen 409 főt tettek ki korosztálytól függetlenül 2009-ben. Ez a szám 2005-ben érte el a maximumát 575 fővel. Az elmúlt években a külföldiek száma fél százalék körül mozog az érettségizőkön belül.

Az érettségizők számának alakulása az adott korosztályon belül

Nappali tagozaton a felvettek körében egyre nő azoknak az aránya, akik az adott évben érettségiztek. Az idősebb belépők elsősorban a nem nappali tagozatot, illetve a Master képzést részesítették előnyben. Az elmúlt évben 1300 diák 17 éves korában érettségizett, ami korosztályuk 1%-át jelenti. Ők az előre hozott érettségi lehetőségével éltek. A felnőtt kort éppen betöltők közül mintegy 25 ezren tettek vizsgát, megközelítően minden ötödik 18 éves érettségizett ekkor. A 19 évesek voltak a legtöbben, akik ezen a megmérettetésen túljutottak, a koréven belül 30% „ugrotta át a lécezt”, ez

38 ezer főt jelentett. A 124 ezer 20 éves közül közel minden tizedik érettségizett. Az érettségit tevő fiatalok zöme (2001-ben még több mint 90%, tavaly 71%) 18–19 éves kora között szerzi meg ezt a bizonyítványt. A 0. évfolyam térhódításával a 20 évesek aránya növekedett a nappali tagozaton. Külön fontosnak tartom, hogy említést tegyünk a húsz év felettiek jelenlétéről. Még 22–23 évesen is több, mint ezren tesznek érettségi vizsgát nappali tagozaton. Ez jól érzékelteti a képzések kitolódását, a középfokú oktatásban lezajlott jelentős szerkezeti átalakulást.

4. táblázat: A 2009-ben nappalin érettségizők száma és aránya korévenként (Forrás:KSH)

Korév	2009-ben nappalin érettségiző 17–23 évesek			
	összesen		ebből lány	
	száma	arányuk a koréven belül	száma	arányuk a koréven belül
17	1 274	1,0	720	1,2
18	24 528	19,4	13 872	22,5
19	37 965	30,4	20 214	33,1
20	11 230	9,0	5 978	9,9
21	1 557	1,2	679	1,1
22	831	0,6	405	0,6
23	348	0,3	179	0,3

Gimnáziumban 38 ezren (közülük 30 ezren 18–19 évesek), szakközépiskolában 51 ezren (közülük 33 ezren 18–19 évesek) szereztek érettségit 2001-ben. Ekkor 264 ezer volt a 18–19 éves korcsoport, és 24%-uk tett ekkor érettségi vizsgát. 2009-ben szintén 63 ezer főnyi 18–19 éves érettségizett, a korcsoport 25%-a.

Nemzetközi összehasonlítás

Az Európai Unió 27 tagállamát összesítő utolsó adatok 2009. január 1-jei állapotot tartalmaznak, tehát az összehasonlítást 2001–2009 közötti időszakra végezzük ebben az esetben. Az Unió lakosságának száma folyamatos növekedést mutat, 2010-re meghaladta az 500 millió főt, ami a vizsgált tíz év alatt 3,7%-os lélekszám növekedést jelent.

A természetes szaporodás az Unióban növekvő tendencia mellett az évtized végén ezer lakosra 1,2-es értéket ért el. Hazánkban ennek a mutatónak az értéke -3,1. Ennél az értéknél rosszabb csak Bulgáriában mutatható ki: -4,3. A legnagyobb ezer főre jutó természetes szaporodást Írországban találunk, egyenletesen emelkedő tendencia mellett (mértéke 10,4).

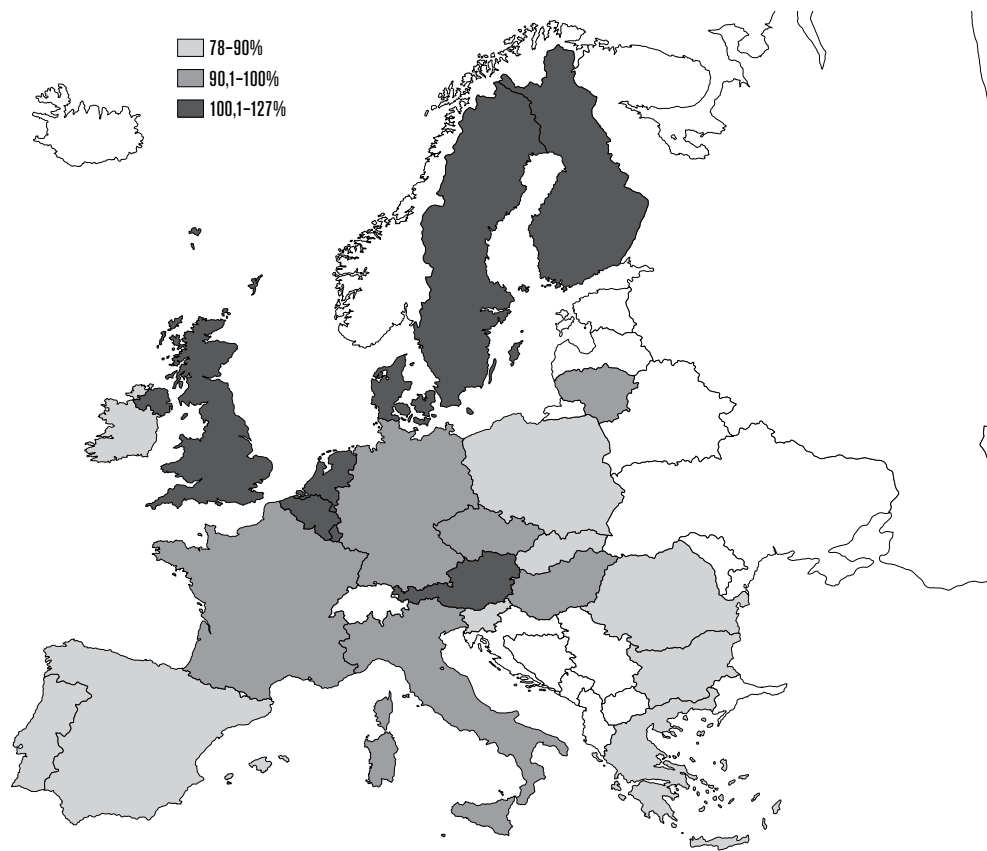
2006-ban a születéskor várható élettartam (forrás: WHO) tekintetében a legalacsonyabb értéket mutató Lettország és a legmagasabb értékkel rendelkező Svédország között 10 évnyi különbség volt – utóbbiban 81 évet meghaladó várható életkorral számolhatnak.

A 0–14 évesek eltartottsági mutatója 25,4-ről 23,3-ra csökkent, ami a gyermekek számának csökkenése mellett, az eltartóképes korúak számának növekedéséből adódik. Ez utóbbi jellemzően a nemzetközi vándorlás pozitív egyenlegéből fakad. A migráció elsősorban a munkaképes korosztályt érinti. A gyermek eltartottsági ráta 2009. január 1-jén Bulgáriában, Csehországban és Lettországban 20% alatti, míg 25%-ot meghaladó Svédországban, Finnországban, Hollandiában és Franciaországban. A legmagasabb, 30% Írországban, ahol a 0–14 évesek aránya a népességen belül 20%, számuk három éve emelkedik. A gyermekek aránya Bulgáriában és Németországban a legalacsonyabb.

A 7–14 évesek száma az évtized elején 47 millió fő volt, számuk 42 millióra esett a vizsgált időszak végére. Ez a több mint 4 milliós fogyás a populáció közel 10%-át jelenti. Az Unió belüli arányuk 2001-ben 9,6%-ot tett ki, ez 8,5%-ra esett vissza a vizsgált időszak végére. Magyarországon ez az arány 9,6%-ról 8,3%-ra való csökkenést mutat, ami azt jelenti, hogy közel 50 ezer fővel apadt a korosztály létszáma. Arányaiban az általánosiskolás-korú gyermekek száma hasonló mértékben csökkent hazánkban, mint az Unió népességén belül átlagosan.

3. ábra: A 15–19 évesek arányának változása a népességén belül 2001–2009 között (2001 = 100%)

(Forrás: New Cronos)

A vizsgált időszak kezdetén a 15–19 éves korcsoport létszáma közel 31 millió fő, arányuk a népességén belül az évtized elején 6,4% volt és a Magyarországihoz hasonlóan 6,0%-ra csökkent, ami 2008-ban 30 millió fő. A közel egymillió főnyi létszámesés 2,8%-os csökkenést jelentett. Ez arányait tekintve csak harmad akkora esés, mint ami a hazai korosztályra jellemző. 2001–2009 között a legnagyobb csökkenés a fiatalok arányában Lengyelország, Görögország és Szlovénia esetében tapasztalható, ahol 20%-ot meghaladó mértékben apadt a 15–19 évesek száma az elmúlt kilenc év alatt. A 2004 óta csatlakozott országok mindegyike elszenvedője e korosztályi fogyatkozásnak. Nagyságrendileg Spanyolország és Csehország a mienkhez hasonló, 10% körüli visszaesést mutat.

Emelkedést elsősorban az északi nemzetek könnyelhetnek el, élükön Svédországgal, Dániával, ahol a korcsoport létszáma több mint egy ötödével nőtt a vizsgált időszakban.

A végzős, 18–19 éves korosztály számbeli alakulása kis eltérést mutat. Míg közülük a fiatalabb évfáradat esetében hazánk a második harmadban helyezkedik el 6%-os létszámcsökkenéssel (Görögországban negyedével csökkent a számuk, Svédországban közel egy harmadával nőtt), addig a 19 évesek esetében csak öt tagállamban zuhant nagyobb arányban a fiatalok száma, mint Magyarországon, ahol ez a szám közel egy hetedére esett. A tagországok nagyobbik felénél tapasztalunk létszámnövekedést ebben a korévben.

Összegzés

Magyarország lakónépessége évtizedek óta folyamatos csökkenést mutat. Ez elsősorban az élveszületések számának drasztikus visszaeséséből, valamint a magas halálozási arányból következik. A népesség fogyási ütemét meghaladó mértékben apad a 7–19 éves korosztály, amely a közoktatásban résztvevő tanulók bázisát adja. A nappali tagozaton középfokú iskolába járók 15–19 éves korosztálya még minden korévben meghaladja a 100 ezres létszámot, ám a 13 év alattiak egyikéről sem lehet ugyanezt elmondani. Az elkövetkező években a középiskolás korosztályi létszámban folyamatos csökkenés várható. A jelenleg 5–14 éves korosztály, akik a következő tíz évben alapját kell, hogy adják a középiskolás diákok táborának, már csak két évben tud 100 ezres évfolyamból meríteni. A következő tíz évben mind a 15–19 éves – a középiskolások bázisát nyújtó – korcsoport, mind ezen belül a 18–19 évesek – a fő érettségiző korosztály – aránya csökkenhet korévenként akár 20–25 ezer fővel is. Nem tisztünk megjósolni, hogy milyen tendenciák várhatóak a különböző középfokú képzést választók preferenciáiban és az iskolaszervezet további átalakulásában az elötünk levő időszakban. Az viszont józan várakozás, hogy amennyiben a tendencia hasonlóan alakul az elmúlt években tapasztaltakéhoz, akkor a nappali tagozaton érettségit nyújtó középiskolákból kikerülő végzős tanulók és velük együtt a frissen érettségizettek száma csökkenni fog. A külföldről hazánkba érkező fiatalok csak elenyésző mértékben járulnak hozzá az érettségit tevők számához, tehát az esetlegesen tovább emelkedő vándorlási pozitívumtól sem várhatunk arányaiiban komoly létszámemelkedést ezen a területen. A csökkenő érettségizett létszám mint input, várhatóan csökkenő felsőoktatásba felvett outputot, azaz egyetemistát és főiskolást fog eredményezni. Így lesz ez várhatóan akkor is, ha az érettségizetteken belül tovább emelkedik a továbbtanulást választók aránya, hiszen ez várhatóan nem tudja pótolni a demográfiai folyamatokból következő visszaesést.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Statisztikai tükör – Oktatási Adatok 2008/2009
- A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21 sz. elején (Szerkesztette: Polónyi István) 2004., Bp., Felsőoktatási kutatóintézet
- Jelentés a magyar közoktatásról 2006. Országos Közoktatási Intézet
- Oktatás-statisztikai évkönyv 2008/2009 Bp., 2009., Oktatási és Kulturális Minisztérium